

Januszek, Katarzyna

Ślady osadnictwa neolitycznego na stanowisku II w Wyszemborku, gmina Mrągowo, województwo warmińsko-mazurskie

Światowit 1 (42)/Fasc.B, 74-80

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ślady osadnictwa neolitycznego na stanowisku II w Wyszemborku, gm. Mrągowo, woj. warmińsko-mazurskie (Pl. 40-44)

W trakcie badań wykopaliskowych, przeprowadzonych w latach 1995-1997 na stanowisku II w Wyszemborku (WALUŚ 1995, 1996, 1997), datowanym na wczesny okres epoki żelaza, odnaleziono przedmioty kamienne i krzemienne, stanowiące pozostałość po starszych ugrupowaniach kulturowych.

Wspomniane znaleziska pochodzą głównie z warstwy ziemi ornej z wyjątkiem 4 wytworów krzemienych, stanowiących treść wypełnika obiektu nr 1 – rowu oddzielającego *sacrum* od *profanum* (WALUŚ, MANASTERSKI 1998: 353), co utrudnia przypisanie ich jednoznacznie do konkretnej kultury archeologicznej.

Brak wśród pozyskanego materiału fragmentów ceramiki charakterystycznych dla wcześniejszych epok nie wyklucza jednak stwierdzenia jego starszej metryki.

Przedmioty kamienne

Wśród zabytków z ziemi ornej znalazły się dwa topory kamienne, zachowane jedynie w fragmentach. Pierwszy z nich to egzemplarz z guzikowatym obuchem, zachowany jedynie w górnej części, obejmującej obuch i część przy przewierconym otworze (pl. 41.b). Jest on wytworem ludności kultury pucharów lejkowatych, która wzorując się na formach miedzianych z południa Europy, wykonywała tego typu narzędzia z kamienia (OKULICZ 1973: 92). Na Warmii i Mazurach ten typ

topora znany jest jak dotychczas ze znalezisk luźnych. Podobny okaz do omawianego zarejestrowano w Grabowie (dawny powiat Mrągowo) i tam także określono go jako wytwór kultury pucharów lejkowatych (OKULICZ 1973: 93)

Przedstawiana forma, choć fragmentaryczna, stanowi przypuszczalnie wytwór lokalny, lecz w dużym stopniu podobny do powszechnych odmian o przekroju owalnym w typologii stworzonej przez N. Åberga (ÅBERG 1918). Egzemplarze takie występują w całej grupie wschodniej kultury pucharów lejkowatych i są charakterystyczne dla fazy młodszej (JAŹDŻEWSKI 1936: 276-277).

Drugi z kolei to kamienny topór czworościenny, zachowany w połowie, z otworem w części centralnej i tępo ściętym obuchem (pl. 41a). Jako formę mało charakterystyczną trudno przyporządkować go do konkretnej kultury. Z jednej strony topór ten może być związany z kulturą pucharów lejkowatych i należeć do grupy tzw. toporów roboczych. Podobne okazy, pozyskane w obrębie osad, znane są z grupy wschodniej wspomnianej kultury i datowane na jej fazę młodszą (JAŹDŻEWSKI 1936: 285). Z drugiej strony omawiany egzemplarz przypomina topory wytwarzane przez młodsze ugrupowania kultury ceramiki sznurowej, tj. przez grupę kujawsko-wschodniowielkopolską i dolnoodrzańską. W tej sytuacji określenie przynależności kulturowej takiej formy nie jest jednoznaczne.

Znaleziska krzemienne

Tabela 1. Zestawienie form krzemienych ze stanowiska II w Wyszemborku.

l.p.	Określenie typologiczne	Surowiec	Technika wykonania	Wymiary (mm)			Uwagi	Ilustracja nr
				Dł.	Szer.	Gr.		
1.	Drapacz	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	22	16	7		pl. 42a
2.	Skrobacz	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	23	18	8		pl. 42b
3.	Drapacz	Krzemień narzutowy bałtycki	Odlupkowa	24	15	5		pl. 42c
4.	Drapacz	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	27	13	7		pl. 42d

5.	Drapacz z retuszem półstromym krawędzi bocznych	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	31	11	4		pl. 42e
6.	Wiór z mikroretuszem krawędzi bocznej	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	27	13	4	Wyświecony od pracy	pl. 42f
7.	Wiór z retuszem obu krawędzi bocznych	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	26*	14	3		pl. 42g
8.	Skrobacz	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	26	16	6		pl. 42h
9.	Wiór	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	31	11	8		pl. 43a
10.	Wiór	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	34	10	6		pl. 43b
11.	Wiór	Krzemień czekoladowy	Wiórowa	33*	10	4		pl. 43c
12.	Wiór znoszący fr. pięty i część odłupni	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	43	17	8	Z wypełniska obiektu nr 1.	pl. 43d
13.	Wiór	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	19*	15	4		pl. 43e
14.	Wiór	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	13*	12	4	Z wypełniska obiektu nr 1.	pl. 43f
15.	Wiór	Krzemień narzutowy bałtycki	Wiórowa	12*	10	2		pl. 43g
16.	Odłupek	Krzemień narzutowy bałtycki	Odłupkowa	16	25	6		pl. 43h
17.	Odłupek	Krzemień narzutowy bałtycki	Odłupkowa	19	11	4		pl. 43i
18.	Odłupek	Krzemień narzutowy bałtycki	Odłupkowa	16	14	4		pl. 43j
19.	Odłupek	Krzemień narzutowy bałtycki	Odłupkowa	15	15	5		pl. 43k
20.	Okruch	Krzemień pomorski		45	24	12	Z wypełniska obiektu nr 1.	pl. 43l
21.	Okruch	Krzemień pomorski		31	12	4	Przepalony	pl. 43ł
22.	Okruch	Krzemień pomorski		24	17	5	Przepalony	

23.	Łuszczeń o zmienionej orientacji	Krzemień pomorski	Łuszczniowa	30	33	16		pl. 44a
24.	Łuszczeń jednobiegunowy, dwustronny	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	16	16	6		pl. 44b
25.	Łuszczek	Krzemień pomorski	Łuszczniowa	13	18	8	Przepalony	pl. 44c
26.	Łuszczek	Krzemień pomorski	Łuszczniowa	32	19	5		pl. 44d
27.	Łuszczek	Krzemień pomorski	Łuszczniowa	18	14	2		pl. 44e
28.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	34	20	6		pl. 44f
29.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	33	16	4	Z wypełniska obiektu nr 1.	pl. 44g
30.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	22	15	8		pl. 44h
31.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	24	20	4		pl. 44i
32.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	26	9	4		pl. 44j
33.	Łuszczek	Krzemień narzutowy bałtycki	Łuszczniowa	22	15	8		pl. 44k
34.	Łuska z narzędzia gładzonego	Krzemień narzutowy bałtycki		7	10	1		
35.	Łuska	Krzemień pomorski	Łuszczniowa	15	12	2		
36.	Łuska	Krzemień narzutowy bałtycki		9	10	2		

* – fragment

Podstawowym surowcem do produkcji narzędzi z przedstawianego zbioru był miejscowy krzemień narzutowy bałtycki (cf. **tabela 1**). W przypadku odpadów poprodukcyjnych kilka powstało podczas obróbki krzemienia pomorskiego. W omawianym zestawie zabytków krzemiennych znalazł się ponadto jeden wiór z krzemienia czekoladowego (surowiec importowany) (**pl. 43c**).

Jak wynika z zestawienia w tabeli 1, przy produkcji niewielkiej liczby narzędzi w tym zespole znalezisk (8 sztuk), stosowano technikę wiórową, odłupkową i łuszczniową.

Narzędzia wiórowe charakteryzują się dosyć małymi rozmiarami. Ich długość wynosi 26-31 mm,

a szerokość nie przekracza 2 cm. Wymiary takie mogą być związane z wielkością surowca, w tym przypadku krzemienia narzutowego bałtyckiego lub z mezołityczną tradycją ich produkcji.

Drapacze wiórowe: jeden z lekko zakolonym drapiskiem i retuszem krawędzi bocznych (**pl. 42e**), kolejny z drapiskiem prostkowym i retuszem krawędzi bocznej (**pl. 42d**), można łączyć z tradycją kultury kundańskiej. Te i inne typy drapaczy wiórowych stanowiły najliczniejszą grupę narzędziową wspomnianej kultury (KOZŁOWSKI 1972). Dwa wyżej wymienione okazy mają swoje analogie w grupie litewskiej kultury kundańskiej.

Do tej jednostki można zaliczyć jeszcze surowe wióry i ich fragmenty (pl. 43a, b, e, g), a w szczególności wiór znoszący część pięty i fragment odłupni niewielkiego rdzenia wiórowego (pl. 43d). Forma ta wskazuje na produkcję drobnych wiórków, które obok wiórów były niemal jedynymi półsurowiakami w zespołach kundajskich (KOZŁOWSKI 1972). Ponadto widoczne ustawienie pięty pod kątem prostym do odłupni jest również typowe dla rdzeni tej kultury.

Jedną z cech charakterystycznych dla wytworów kundajskich to kurtyzowanie półsurowca wiórowego, co m.in. widoczne jest w przypadku jednego z drapaczy (pl. 42e) oraz wióra z retuszowanymi bokami – narzędzia charakterystycznego dla kultury kundajskiej (pl. 42g). Intencjonalne poprzeczne łamanie dotyczyło także surowych wiórów. Zabieg ten ma miejsce również w omawianym zespole (pl. 43e, g).

Pomimo, iż dwa z omawianej grupy wiórów (pl. 43d, f) znalazły się w wypełniku obiektu nr 1, nie należy ich traktować jako wytworów ludności z wczesnej epoki żelaza, tym bardziej, że we wczesnej epoce brązu nastąpił zanik techniki wiórowej (BALCER 1997). Przedmioty te dostały się tam prawdopodobnie przypadkowo lub w efekcie innych zabiegów.

Pozostałe narzędzia, również niewielkich rozmiarów: wykonane z łuszczków drapacz i skrobacz (pl. 42a, b); drapacz odłupkowy (pl. 42c) i resztę narzędzi wiórowych czyli skrobacz (pl. 42h) i wiór z mikroretuszem krawędzi bocznej oraz wyświeceniem od pracy na tej krawędzi (pl. 42f), można na tym terenie łączyć z paraneolitycznymi kulturami strefy leśnej, być może z kulturą ceramiki grzebykowej. Jednak brak w literaturze przedmiotu opracowań materiału krzemienno-powiązanego ze znaleziskami ceramicznymi nie pozwala na dokładne porównanie przedstawianych zabytków.

Poprzez widoczne stosowanie techniki łuszczeniowej w przedstawianym zespole materiałów krzemienno-wytworów w postaci łuszczeni (pl. 44a, b) i odpadów poprodukcyjnych – łuszczków (pl. 44c-k) oraz nielicznych odłupków (pl. 43h-k) zespół ten po części można przypisać tradycji kultury pucharów lejkowatych, a w szczególności jej młodszej grupie łupawskiej. Wytwórczość krzemieniarska wspomnianej grupy bazowała na miejscowym krzemieniu pomorskim (BALCER 1982). W przypadku omawianych wytworów sytuacja jest odwrotna. Bazą surowcową jest krzemień narzutowy bałtycki, gdyż na interesującym nas obszarze występuje najliczniej. Krzemień pomorski reprezentowany jest przez kilka znalezisk (pl. 44a, c-e; pl. 43l, f).

Wśród wytworów grupy łupawskiej można również spotkać wióry z mikrołuskaniem oraz małe odłupkowe drapacze (BALCER 1982). W zbiorze omawianych narzędzi występują podobne okazy wykonane z krzemienia narzutowego bałtyckiego (pl. 42f, c).

Do przedstawianych wytworów należy również dodać mniejsze, długości 7-15 mm odpady poproduk-

cyjne w postaci łusek (cf. tabela 1). Jedną z nich nosi ślady gładzenia na powierzchni i tym samym, podobnie jak w grupie łupawskiej, może potwierdzić znajomość i stosowanie siekier na tym terenie.

Wśród wymienionych znalezisk widoczne jest, szczególnie na przykładzie odpadów poprodukcyjnych, stosowanie zabiegów termicznych ale jedynie w przypadku surowca pomorskiego (pl. 44c, pl. 43l, f). Podobnie w grupie łupawskiej można znaleźć odłupki przegrzane i okrucy termiczne (BALCER 1982: 174).

Stylistyka omawianych wytworów jest nieco odmienna od typowych materiałów grupy łupawskiej kultury pucharów lejkowatych, co najpewniej wiąże się z jakością dostępnego surowca. Ogólnie w miejscach, gdzie twórcy wspomnianej kultury dysponowali krzemieniem narzutowym, wytwory ich są niewielkie i mało regularne. Wynika to także z maksymalnej eksploatacji niezbyt dobrej jakości surowca. Bardzo trafną charakterystykę tej gałęzi wytwórczości kultury pucharów lejkowatych w odniesieniu do stanowisk na wydmach Mazowsza, przedstawił już dawno Stefan Krukowski: „Przemysł ceramiki czasz lejkowatych na wydmach Mazowsza jest obrazem potwierdzającym najwymowniej zwyrodnienie wyrobów krzemienno-wytworów w kulturach osiadłych na tym obszarze i korzystających przeważnie z jego nędznych zasobów surowcowych. Ujawnia się to głównie w przemożnym panowaniu techniki łuszczeniowej. Nadprodukcja łuszczków i łuszczeni, sporządzanie z ostatnich jak z półsurowca, małych amorficznych i zaczątkowych nożyków, zgrzebeł i obłęczeni, niekiedy bezpośrednie użytkowanie węższych form łuszczeni w charakterze nieobrobionych wtórnie wiertników, o czym świadczą jedynie ślady używania – oto efekt tego zwyrodnienia. Przemysł ten otrzymuje pewne wyroby gotowe z południowych krajów Polski, między innymi niektóre siekiery dwuścienne z surowca południowo-wschodniego, zużywając je do krańca możliwości, a po zepsuciu traktuje ich ułamki tak, jak miejscowe narzutowce surowca bałtyckiego, zamieniając je na łuszczeni, łuszczeni, w dalszym ciągu na te z powyższych narzędzi, które noszą na sobie ślady gładzenia...” (KRUKOWSKI s.a.).

Jedynym znaleziskiem wśród omawianych form, wytworzonym z surowca importowanego z południa Polski jest wiór z krzemienia czekoladowego (pl. 43c). Można go częściowo łączyć z kulturą pucharów lejkowatych, która na obszarze grupy wschodniej wykorzystywała ten surowiec w fazie starszej i przypuszczalnie młodszej (JAŹDŻEWSKI 1936: 290).

Z przedstawionego materiału krzemienno-wytworów kamiennego wynika znaczna różnorodność kulturowa i chronologiczna znalezisk. Wziąwszy jednak pod uwagę specyfikę kulturową tego obszaru w pradziejach oraz środowisko naturalne skłonna jestem przypuszczać, że wyżej opisane zabytki są pozostałością pewnej grupy neolitycznej związanej ściśle ze strefą lasów i jezior. Grupą

taką mogła być ludność reprezentująca kulturę ceramiki grzebykowej, której genezę wywodzi się z mezolitycznej kultury kundajskiej (OKULICZ 1973: 76). Tradycja „kundajska” jest widoczna w opisanym wyżej wiórowym materiale krzemiennym. Ponadto plemiona kultury ceramiki grzebykowej przez cały okres neolitu były podstawową jednostką kulturową na obszarze pn.-wsch. Polski, a ich osadnictwo ściśle wiązało się z dużymi zbiornikami wodnymi, m.in. z brzegami jezior oraz wyspami na jeziorach i u ich brzegów (OKULICZ 1973: 86). Podobna sytuacja, dogodna dla osadnictwa „grzebykowego” występuje w Wyszemborku na wyspie jeziora Sałęt, skąd pochodzą przedstawiane znaleziska.

Względne podobieństwo pozostałego materiału krzemiennego do wytworów kultury pucharów lejkowatych oraz ewidentny zabytek tej kultury w postaci topora z guzikowatym obuchem sugeruje możliwość istnienia mieszanej grupy „grzebykowej” z silnym udziałem elementów kultury pucharów lejkowatych. Taką ewentualność mogłaby potwierdzić spotykana na tych terenach ceramika z mieszanym stylem obu kultur. Nie jest również wykluczony fakt pewnych oddziaływań kultury ceramiki sznurowej, jeśli uznamy drugi okaz topora za produkt „późnosznurowy”. Wśród naczyń glinianych kultury ceramiki grzebykowej znane są takie wpływy, widoczne np. na naczyniu odnalezionym w rzece Jerzga koło Grajewa, którego spiczaste dno wskazywało na formę „grzebykową”, a ozdobione było ornamentem sznurowym (OKULICZ 1973).

Powyższe oddziaływania na kulturę ceramiki grzebykowej, widoczne także w omawianym materiale, wskazywałyby na koniec fazy klasycznej rozwoju wspomnianej kultury na tym terenie, charakteryzującej się wpływami II stylu ceramiki fińskiej, tzw. typowej grzebykowej i stylu pucharów lejkowatych oraz początek fazy późnej o wpływach III „zdegenerowanego” stylu ceramiki fińskiej i ceramiki sznurowej (OKULICZ 1973: 87).

Niestety, nie odnaleziono dotąd na stanowisku II w Wyszemborku żadnej formy ceramicznej, która potwierdziłaby te sugestie.

Brak naczyń glinianych wskazuje poza tym na krótkotrwały pobyt, czyli na obozowisko na wyspie jeziora Sałęt, grupy ludności, która porzuciła wspomniane wytwory kamienne i krzemienne. W tym przypadku było to obozowisko kultury ceramiki grzebykowej. Istnieje jeszcze ewentualność, że zabytki te, ze względu na obecność wśród nich toporów, są pozostałością nieuchwytnego już dziś pochówku jednego z reprezentantów kultury ceramiki grzebykowej.

Oдноśnie wykazanych w tabeli 1 znalezisk z wypełniska obiektu nr 1 należy z całą pewnością zaznaczyć, że nie były one produktem ludności zajmującej ten teren w III w. p.n.e. Mogły dostać się one do obiektu w wyniku jakiś zabiegów (może kultowych?) ludności z wczesnej epoki żelaza. Najpewniej zostały znalezione na tym terenie i wykorzystane wtórnie poprzez rytualne ich wrzucenie do rowu po spaleniu jego wnętrza, podobnie jak znalazło się tam kilkanaście naczyń. Wypełnisko obiektu w głównej mierze składało się z jednolitej warstwy spalenizny, a wspomniane zabytki nie noszą śladów działania ognia (WALUŚ, MANASTERSKI 1998: 350).

We wczesnej epoce żelaza znane są przypadki występowania krzemiennych narzędzi wiórowych na osadach, np. w grupie wschodniomazurskiej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich na osadzie rusztowej na jeziorze Szóstak w Szczecinowie, dawny powiat Ełk (OKULICZ 1973: 311-312). Najpewniej były one wykorzystywane tam wtórnie, jako spadek po wcześniejszych epokach, czego przyczyną był niedobór przedmiotów metalowych. Nie jest to natomiast, jak sugeruje J. Okulicz, kontynuacja zapomnianej gdzie indziej od dawna techniki wiórowej. Brak tam bowiem charakterystycznych odpadów powstałych przy produkcji wspomnianych narzędzi.

Rytualne wykorzystanie wytworów krzemiennych również miało miejsce w kulturze kurhanów zachodniobałtyjskich. Na stanowisku tej kultury z okresu lateńskiego w Rembielinie 85% okazów krzemiennych bez śladów oddziaływań termicznych znajdowało się w grobach ciałopalnych i dostało się tam już po spaleniu zmarłego (BALCER 1997: 313). Podobne sytuacje rytualnego umieszczania krzemieni w grobach ciałopalnych znane są także w kulturze łużyckiej na prawie całym jej terenie i w okresie jej trwania. Przykładem mogą być stanowiska datowane od III okresu epoki brązu po wczesny okres lateński, takie jak: Kamionka Nadbużna i Nur Kolonia, woj. łomżyńskie, Paluchy, woj. rzeszowskie, Piaski Bankowe, woj. sieradzkie, Byszyna, woj. koszalińskie i Maciejowice, woj. siedleckie (MOGIELNICKA-URBAN 1997: 281), Kietrz, woj. opolskie (GEDL 1997), Gąsawa, woj. bydgoskie (PIOTROWSKA 1997), Zakrzew, woj. sieradzkie (KRZYSZOWSKI 1997) oraz szereg cmentarzysk grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej (KRUK 1994). W wyżej wymienionej sytuacji, jak też i oдноśnie znalezisk z obiektu nr 1 mamy do czynienia z rolą krzemienia przy rozpalamiu ognia. W przypadku wykazanych stanowisk wiąże się ona z rozpalamiem stosów pogrzebowych, a w przypadku Wyszemborka z nieceniem ognia na „uroczysku”.

Literatura

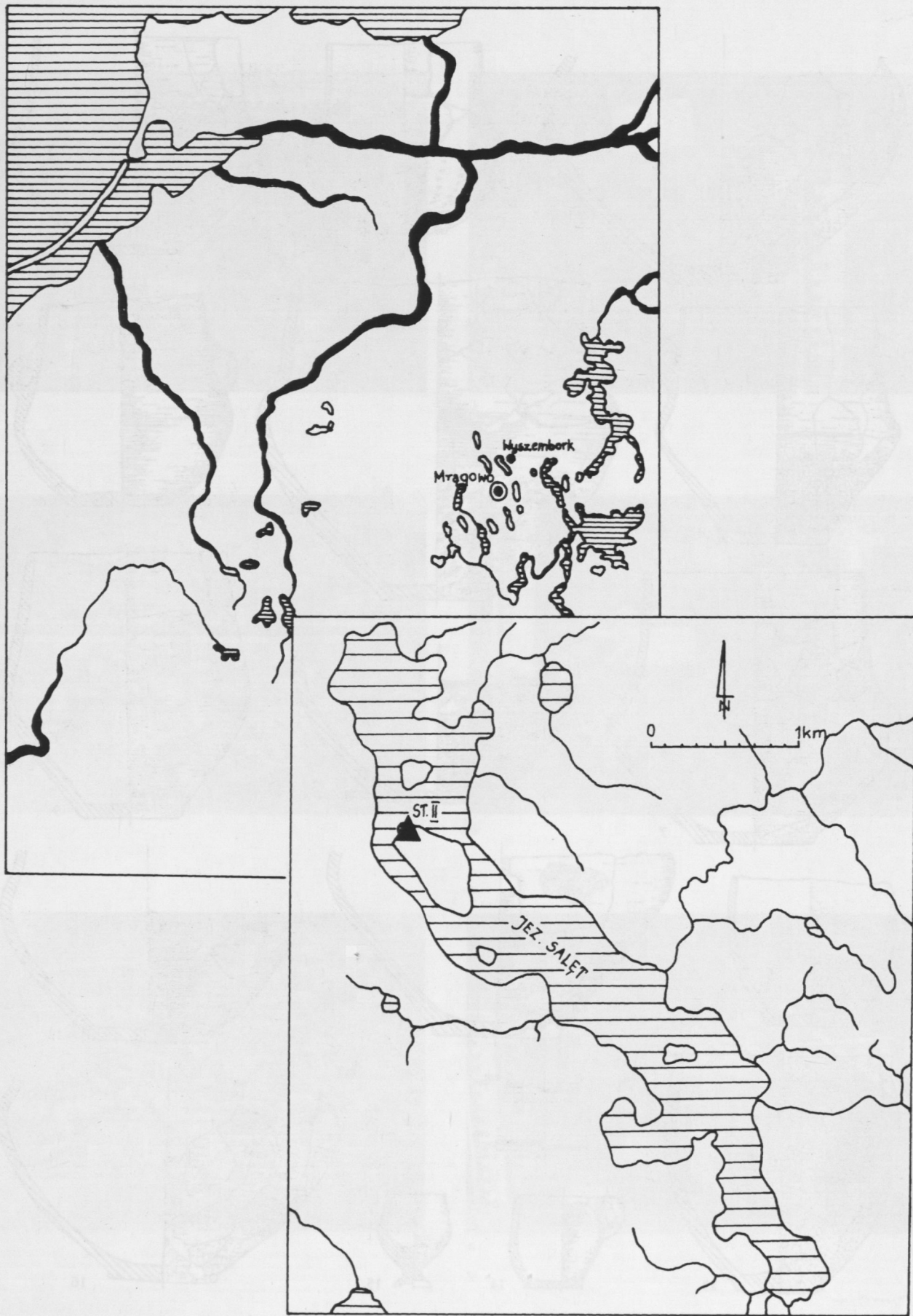
- ÅBERG N.
1918 *Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit*, Uppsala
- BALCER B.
1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
- BALCER B.
1997 *Z badań nad krzemieniarstwem w epokach metali*, in: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, J. Lech, D. Piotrowska eds., Warszawa, p. 303-317
- GEDL M.
1997 *Krzemienne grociki strzał w grobach kultury łużyckiej na cmentarzysku w Kietrze*, in: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, J. Lech, D. Piotrowska eds., Warszawa, p. 215-224
- JAŹDŻEWSKI K.
1936 *Kultura puharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej*, Poznań
- KOZŁOWSKI S. K.
1972 *Pradzieje ziem polskich od IX do V tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa
- KRUK K.
1994 *Przemysł krzemienisty ludności grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej*, Woliński Informator Muzealny, fasc.1, Wolin
- KRUKOWSKI S. s.a.
Pierwociny krzemieniarskie górnictwa, transportu i handlu w holocenie Polski, vol. II, WiadA 7, p. 53-54
- KRZYSZOWSKI A.
1997 *Przedmioty krzemienne z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w miejscowości Zakrzew, gm. Warta, woj. sieradzkie stanowisko 3*, in: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, J. Lech, D. Piotrowska eds., Warszawa, p. 249-258
- MOGIELNICKA-URBAN M.
1997 *Rola krzemienia w obrzędowości ludności kultury łużyckiej na przykładzie cmentarzyska w Maciejowicach, woj. siedleckie*, in: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, J. Lech, D. Piotrowska eds., Warszawa, p. 277-287
- OKULICZ J.
1973 *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
- PIOTROWSKA D.
1997 *Problem występowania materiałów krzemiennych na cmentarzysku kultury łużyckiej w Gąsawie, woj. bydgoskie*, in: *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, J. Lech, D. Piotrowska eds., Warszawa, p. 259-276
- WALUŚ A.
1995 *Sprawozdanie z badań osady z wczesnej epoki żelaza w Wyszeźborku, stanowisko II, gm. Mrągowo, woj. olsztyńskie w 1995 r.*, Warszawa. (Jeden z egzemplarzy maszynopisu w Zakładzie Archeologii Europy Starożytnej w Instytucie Archeologii UW)

1996 *Sprawozdanie z badań osady z wczesnej epoki żelaza w Wyszemborku, stanowisko II, gm. Mrągowo, woj. olsztyńskie w 1996 r.*, Warszawa. (Jeden z egzemplarzy maszynopisu w Zakładzie Archeologii Europy Starożytnej w Instytucie Archeologii UW)

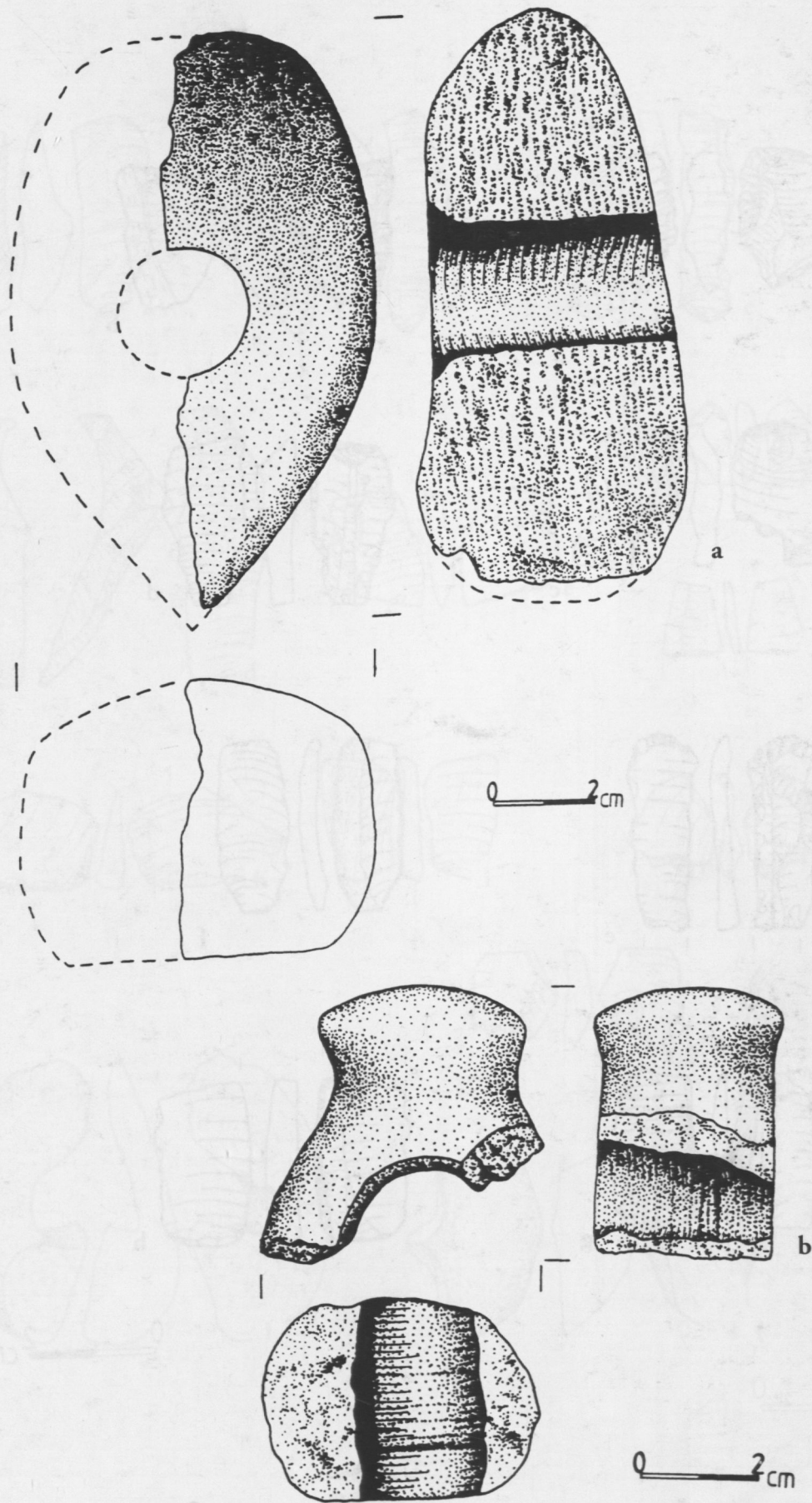
1997 *Sprawozdanie z badań osady z wczesnej epoki żelaza w Wyszemborku, stanowisko II, gm. Mrągowo, woj. olsztyńskie w 1995 r.*, Warszawa. (Jeden z egzemplarzy maszynopisu w Zakładzie Archeologii Europy Starożytnej w Instytucie Archeologii UW)

WALUŚ A., MANASTERSKI D.

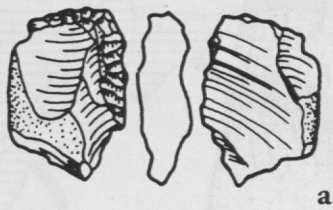
1998 *Osada czy miejsce kultu? „Stanowisko II” w Wyszemborku, gmina Mrągowo, woj. olsztyńskie w świetle badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 1995-1996*, Światowit 41, fasc.B, Warszawa, p. 349-366

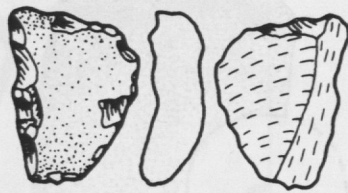
Położenie stanowiska II w Wyszemborku, powiat Mrągowo, woj. warmińsko-mazurskie.

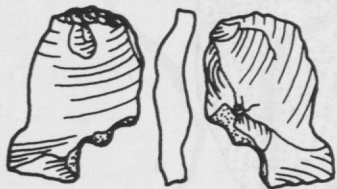
Wyszembork, stanowisko II. Fragmenty toporów kamiennych: a - topór roboczy, b - topór z guzikowatym obuchem.

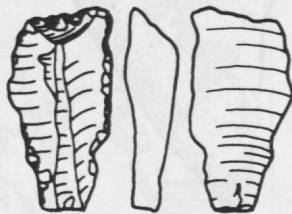
a

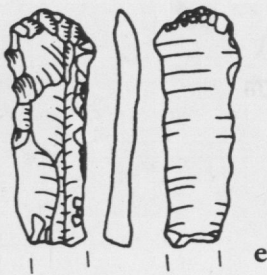
b

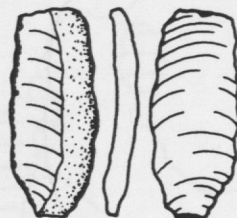
c

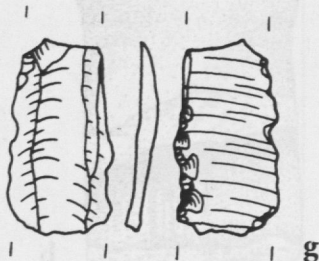
d

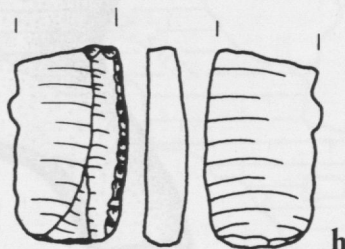
e

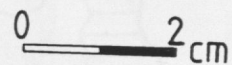
f

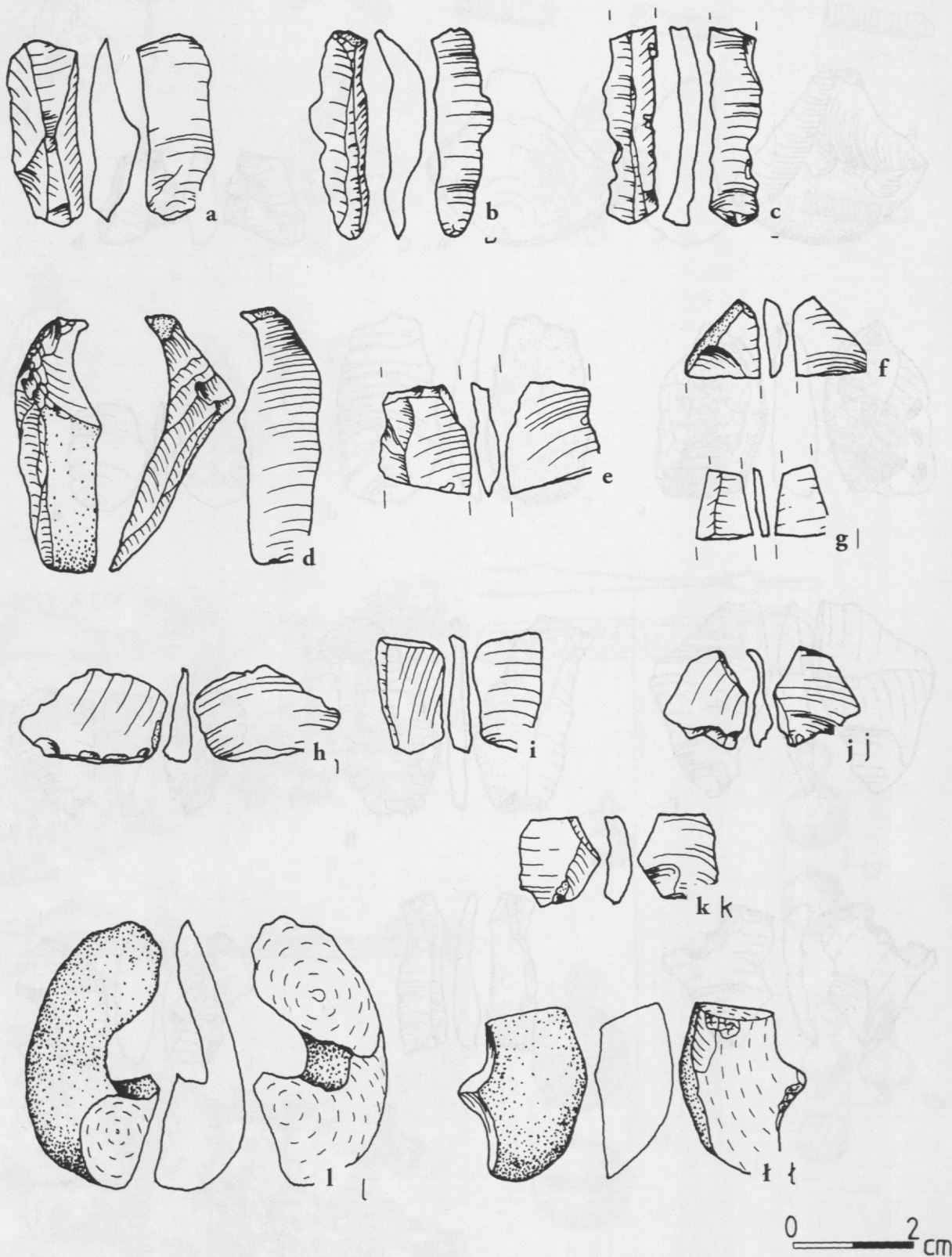
g

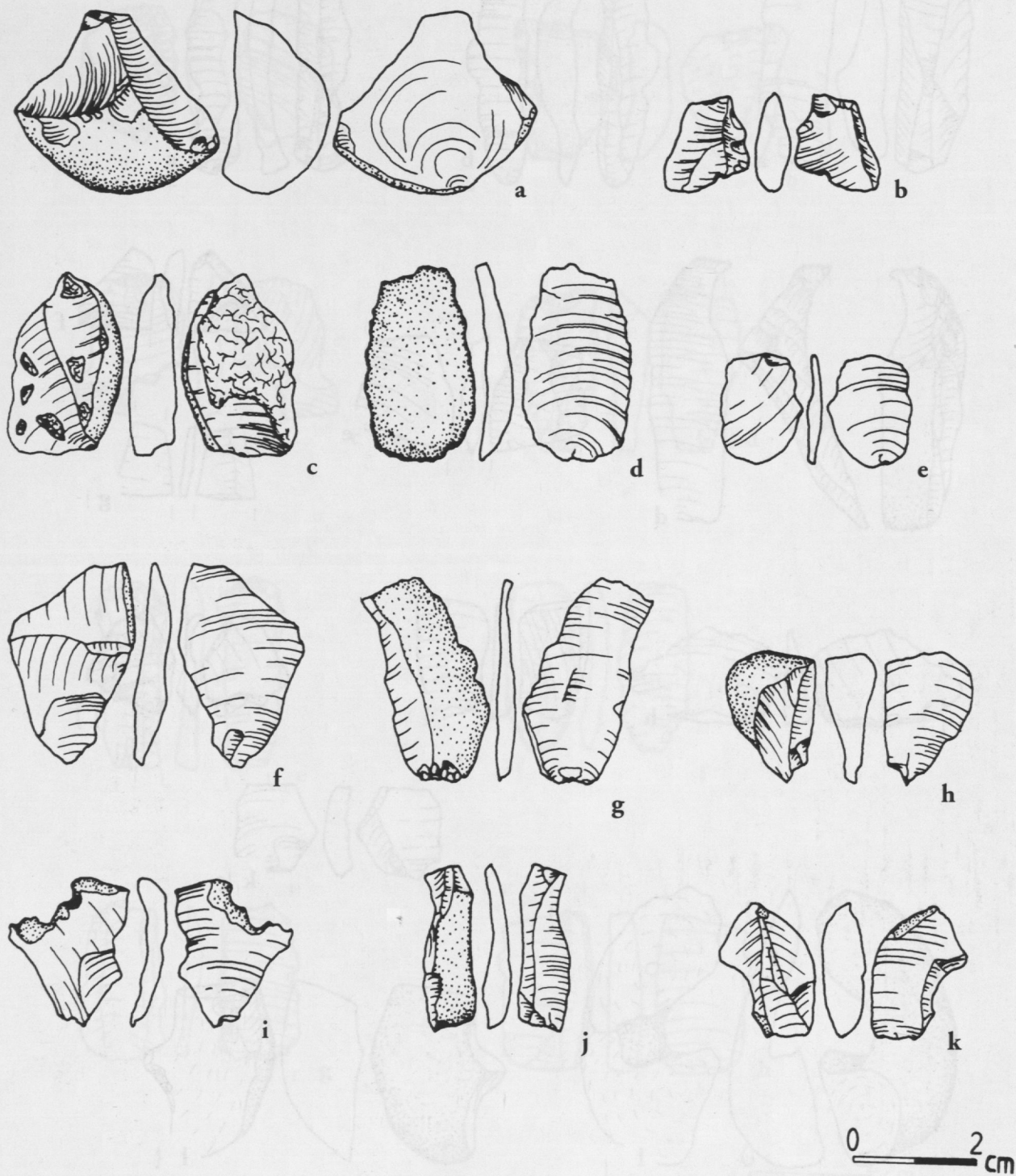
h

Wyszembork stanowisko II. Narzędzia krzemienne: drapacze (a, c-e), skrobacze (b, h), wiór z mikrołuskaniem krawędzi bocznej (f), wiór z retuszem obu boków (g).

Wyszembork, stanowisko II. Odpady poprodukcyjne: wióry (a-g), odłupki (h-k) i okruchy (l, t).

Wyszembork, stanowisko II. Formy rdzeniowe: łuszcnie (a, b) i odpady poprodukcyjne: łuszcзки (c-k).